

А.Б. Кондрашихін

ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС МІСТА: ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПОТЕНЦІАЛ СЕВАСТОПОЛЯ

У роботі розглянуто стан промислового комплексу міста Севастополя за останні двадцятип'ятиліття. Наведено авторську періодизацію трансформаційних змін, характерні показники активності промислових підприємств на кожному з етапів. Зроблено пропозиції щодо можливості неруйнівного трансформування промислового комплексу Севастополя у майбутньому.

Ключові слова: промисловий комплекс, потенціал, продуктивні сили, фінанси, Севастополь.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси в поєднанні з тривалою трансформацією економічного простору, модернізацією системи державного управління та фінансового господарства України створюють незвичайні умови для розвитку територій. Наростаючі зовнішні виклики, продовження фінансово-економічної кризи в країнах Європейського Союзу змушують до пошуку власних рецептів розвитку системи продуктивних сил як комплексного поєднання складників, факторів, закономірностей, навіть інноваційних підходів до облаштування життя й побуту громадян, розгортання суспільних процесів і використання синергії народних мас як найпотужнішого прискорювача соціального руху. Промисловість регіону, її структура, потенційні можливості в сучасному технологічному укладі стають визначальними чинниками успішності соціально-економічних програм. На такому ґрунті актуалізуються завдання гармонійного поєднання інтересів місцевих громад з індивідуальними, державними та міжнародними в єдиному річищі системного неруйнівного розвитку ПС регіонів, промисловості міст та інших адміністративно-територіальних одиниць з використанням до-

слідницького підходу, методології наукового аналізу та доступних баз інформаційних даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням сталого розвитку територій та систем ПС в умовах динаміки складників і структурних трансформацій присвячено дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, Л.Абалкіна, В.Гейця, Б.Данилишина, С.Дорогунцова, В.Рябова та багатьох інших [1–5]. При цьому основу теоретичного дослідження становлять дані про стан елементів продуктивних сил (ПС), дію яких передбачається аналізувати в бажаному для дослідника напрямку, наприклад, щодо використання фінансових важелів, інституційних механізмів корпоративного управління [6, 7], у просторовому аспекті [8, 9]. Труднощі аналізу виникають через недоступність інформації про стан розвитку ПС (цифрових значень, динамічних рядів тощо), розмаїття яких викликано багатовекторністю опису моделі ПС і практичною незліченністю показників для її достеменної характеристики.

Метою статті є оцінка можливостей промислового потенціалу міста з використанням порівняльного аналізу руху економічних трансформацій та інформаційної бази виконавчого органу міста Севастополь – Міського Управління (Міської державної адміністрації) на прикладі місцевої промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Унікальність міста Севастополя як об'єкта дослідження обумовлена його геополітичним розташуванням, динамічним адміністративно-територіальним статусом, історичною легендарністю та духовно-культурним корінням. Сьогодні поряд із домінуванням фінансових важелів у прогресі ПС міста набирає силу фактор стратегічного розвитку [10] та потенційні можливості міської системи ПС до його втілення у життя. Траєкторія економічних трансформацій задається змінними стратегіями розвитку території, при цьому промисловість залишається провідною ланкою системи її ПС, тому від якості оцінки промислового потенціалу залежить успішність яких-небудь стратегій, динаміка соціально-економічних показників, задоволеність умовами життя з боку мешканців.

Промисловий потенціал міста (ППМ) – здатність сукупності промислових підприємств, їхніх об'єднань та допоміжних виробничих суб'єктів, розміщених переважно в його межах, до ви-

конання заявлених стратегічних завдань з використанням усіх наявних елементів системи ПС території. Оцінка ППМ може базуватися на безлічі показників і залежить від складу контрагентів, які залучаються до реалізації стратегії. Мінливі стратегії промислового розвитку міста створюють новітні, іноді – взаємовиключні, альтернативні умови перебування промислових підприємств в місті, збільшуючи кількість факторів та інформаційних даних, які потрібно долучати до аналізу промислового потенціалу.

Економічні трансформації промислового комплексу міста – об'єктивні події, що відбуваються всередині промислового сектору міського господарства та послідовно зафіксовані у вигляді певних станів існування сукупності промислових підприємств (суб'єктів господарювання, діяльність яких спрямовано на випуск промислової продукції), під впливом яких змінюється структура промислового виробництва, номенклатура випуску продукції, особовий склад учасників промислового виробництва. Кожному зафіксованому етапу економічних трансформацій відповідає певна структура управлінської надбудови місцевого та надмісцевого рівнів, оригінальні властивості господарського механізму, набір професійних, компетентнісних, особистих вимог до виробничих та управлінських кадрів (людський чинник).

Упродовж 1990–2014 рр. у промисловому комплексі Севастополя, на думку автора, можна визначити кілька етапів економічних трансформацій.

Початковий етап (до 1990 р.), упродовж якого промислове виробництво будувалось цілком на соціалістичному механізмі ведення господарства, а засоби виробництва перебували у державній власності СРСР.

Стихийний етап (1990–1992 рр.) – руйнування соціалістичного способу виробництва за відсутністю чітко визначеного механізму господарювання та сформульованих вимог до людського чинника.

Декларативний етап (кінець 1992–1995 рр.) ознаменувалась проголошенням демократичних засад у розвитку суспільства, ухваленням перших законів «вільного ринку», орієнтацією суспільної свідомості на переваги ринкового механізму та західні моделі розвитку економіки, у т.ч. їхнього застосування у промислових комплексах країни.

Етап капіталізації прав власності на засоби виробництва (1996 – початок 1998 рр.), характерними рисами якого можна вважати швидкий перерозподіл прав власності у статутних капіталах суб'єктів господарювання міста, на балансах яких перебувала переважна кількість промислових споруд, будівель, верстатів, технологічних ліній та інших матеріальних носіїв промислового потенціалу – зокрема, по акціонерних товариствах закритого відкритого типу (ЗАТ і ВАТ відповідно), що вони пізніше були трансформовані у публічні та приватні (ПАТ і ПрАТ відповідно) форми акціонерних підприємств.

Державницький етап (1999–2003 рр.), для якого важливим було рішення впровадження свідомих механізмів керування промисловістю, насамперед – з боку державних суб'єктів управління господарством і громадською сферою.

Грошовий етап (2004–2008 рр.), коли перевага віддавалася управлінським рішенням, що мали найвпливовішу грошову підтримку (контрольні пакети акцій, часток у статутних капіталах підприємств, великі банківські кредити, іноземні грошові вливання тощо).

Кризовий етап (з листопада 2008 р. до середини 2012 р.), специфікою якого стало повернення до переважно стихійних засобів регулювання, відмова від багаторічних стратегій розвитку та суспільне визнання факту вичерпання переваг суто ринкового механізму господарювання, пріоритетів приватної власності на засоби виробництва.

Етап програмного розвитку (кінець літа 2012 р. – початок 2014 р.), який суттєво відрізнявся від попередніх впровадженням програмних засобів розвитку промисловості міста, спрямованістю на посилення керуючих впливів з боку місцевої влади і держави.

За кожним з етапів можна відстежити ознаки оригінального способу виробництва продукції з використанням промислового потенціалу міста Севастополя, зокрема за такими показниками:

- 1) кількісними (обсяг продукції в грошовому та натуральному вимірі, кількість зайнятих у промисловості та багато інших);
- 2) якісними (номенклатура продукції, освоєння ринків збуту, конкурентні здатності виробів та багато інших);

3) інноваційно-інтелектуального наповнення промислового виробництва (статистичні дані щодо інноваційного розвитку міста, наукової діяльності, а також індивідуальні моніторингові спостереження);

4) властивості системи управління та господарського механізму (персональні дані осіб, що керували або керують виробничими підприємствами, збутом тощо; структура власності на засоби виробництва та персональний склад власників; принципи й засади побудови господарських зв'язків тощо);

5) складу учасників суспільного виробництва (віковий, ґендерний, професійний, освітньо-кваліфікаційний тощо).

Згідно Інформаційної довідки Головного Управління промисловості, (розвитку інфраструктури) та сільського господарства Севастопольської міської державної адміністрації [11] у промисловому комплексі Севастополя налічувалось 1347 суб'єктів господарювання, що здійснювали діяльність упродовж 2009–2013 рр. (або 9,3% від загальної кількості зареєстрованих суб'єктів господарювання). При цьому виділено близько 50 промислових підприємств як найбільш значимих (за ознаками обсягів виробництва продукції, зайнятості персоналу в промисловості, вартості основних засобів тощо).

До 1991 р. промисловий «кістяк» міста складала підприємства військово-промислового комплексу СРСР загальною чисельністю 5 од. (підпорядкування – Мінмашпром, Міністерство морського транспорту, Міністерство промисловості засобів зв'язку СРСР) [12]. Крім того функціонували транспортні підприємства – перевізники міжнародного масштабу та міські (5 од.), суб'єкти харчової, добувної промисловості, інші.

Упродовж періоду економічних трансформацій суттєво змінено структуру промислового виробництва та пов'язані з нею показники оцінки ППМ. Так, загальна вартість основних засобів підприємств промислового комплексу м. Севастополь, станом на 2009 р. становила 2664,0 млн грн, у 2010 р. – 2898,0 млн грн. Зношення основних засобів становило 60% і протягом 2010–2014 рр. збільшилося ще на 5%. Інші показники оцінки ППМ, доступні для дослідження в межах гіпотези, наведено в табл. 1.

У галузевому розрізі сучасна промисловість міста Севастополь репрезентована такими виробництвами:

Таблиця 1

Показники промислового потенціалу в системі продуктивних сил м. Севастополя по роках *

№	Показник	Роки					Зміна, %
		2009	2010	2011	2012	2013	
1.	Обсяг реалізації, млрд грн	2,26	2,72	3,46	3,80	3,65	+61,5
2.	Річний темп зростання (зниження) обсягів пром. виробництва, %	73,8	114,4	110,4	95,0	114,4	+40,6
3.	Зайнятість, тис. ос.	21,8	21,6	22,8	23,1	27,0	+23,9

* Примітка: відображені доступні для дослідження показники.

1) виробниками харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів: «Севастопольський виноробний завод»; Агрофірма «Золота Балка»; ТОВ «Інкерманський завод марочних вин»; Приватне підприємство (ПП) «М'ясопереробний завод «Колбаси «Камо»»; ПрАТ «Цар-хліб»; ПрАТ «Севастопольський завод напоїв» (із загальною питомою вагою в промисловому виробництві міста 34% і чисельністю зайнятих близько 2500 осіб). Основна харчова продукція: ігристі вина (щорічний обсяг виробництва близько 45 тис. пляшок); виноградні вина (1987,0 тис. дал водно-спиртового розчину [13]); м'ясна продукція і ковбаси (1400,0 т виробів); хліб і хлібобулочні вироби (240,0 тис. т); безалкогольні напої (на суму до 36,5 тис. грн). У 2013 р. обсяг виробництва харчової продукції порівняно з 2012 р. скоротився на 16,3%. Обсяг реалізації склав 1243772,4 тис. грн;

2) машинобудівною галуззю (суднобудуванням і приладобудуванням): ПрАТ «Севастопольський морський завод»; ПрАТ «Морський індустріальний комплекс»; ТОВ «Персей»; ТОВ «Судноремонтний завод «Южный Севастополь»»; ВАТ «Севастопольський приладобудівний завод «Парус»»; ВАТ «Кримський електротехнічний завод Сатурн»; ТОВ «Завод Южремаш». Продукція галузі різноманітна, наприклад виробляються перспективні типи світильників: особливо вибухобезпечний СГО-1 (шахтарський) та світлодіодний сигнальний АС-1 (залізничний). Питома вага галузі в загальному обсязі промислового виробництва становить 12,6%. У галузі зайнято 3997

осіб. За підсумками 2013 р. спад промислового виробництва в галузі становив 23,0%, обсяг реалізації промислової продукції – 461420,3 тис. грн;

3) видобувними підприємствами: ПрАТ «Балаклавське рудоуправління ім. М.Горького», ПрАТ «Інкерстром» із загальною питомою вагою в промисловому виробництві міста 6,9% і зайнятістю близько 950 осіб. Промислова продукція: видобуток флюсів; виробництво щебеню (до 3,096 млн т на рік); видобуток вапняку (1,6 тис. м³ на рік). Протягом 2013 р. обсяги виробництва продукції в галузі скоротилися на 9,3%, обсяг реалізації склав 252669,5 тис. грн;

4) металургійною галуззю: суб'єкти господарювання ПП «Эфармон» і ТОВ «Крымсплав», що виробляли алюміній (близько 150 т щороку) і плавили металобрухт. Питома вага галузі становить 3,3% від загального обсягу промислового виробництва, зайнятих – 1148 осіб. Упродовж 2013 р. обсяги виробництва скоротилися на 5,4%, обсяг реалізації склав 120182,2 тис. грн;

5) деревообробними підприємствами: ТОВ «Центр упаковки і дизайну»; ТОВ «Лікувально-виробничі майстерні». Продукцією цієї галузі в 2013 р. були: паперова і дерев'яна тара (на суму 17,5 тис. грн). Питома вага галузі становить 0,6% від загального обсягу, до неї було залучено 33 особи. У 2013 р. обсяги виробництва продукції скоротилися на 11,1%. Обсяг реалізації склав: 21101,8 тис. грн. Спад виробництва в даній галузі обумовлений зниженням попиту на паперову та дерев'яну тару;

6) виробництвом гумових та пластикових виробів (будівельних матеріалів) з показниками питомої ваги галузі 1,8%, зайнятістю близько 180 осіб. У 2013 р. її обсяги зросли на 0,2%, а обсяг реалізації склав 66471,7 тис. грн. Суб'єкти господарювання переважно функціонують в організаційно-правовій формі малих підприємств з чисельністю працюючих до 10 осіб;

7) підприємствами легкої промисловості: ЗАТ «Трикотаж»; ПП «Экксе» з питомою вагою до 0,1% міського промислового виробництва. Виготовлена продукція: вироби з текстилю (річний обсяг близько 350,0 тис. грн); пошиття одягу та спецвзуття. У галузі зайнято до 110 осіб. У виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, текстильному виробництві в

2013 р. відбулося зменшення обсягів виробництва на 19,5%. Річний обсяг реалізації становив 3120,7 тис. грн;

8) виробниками продукції приладобудування та радіоелектроніки, головним чином, у формі малих підприємств [11].

Промисловість міста Севастополя традиційно славиться своїми виробниками аграрної продукції (сектор АПК), для яких існують сприятливі природно-кліматичні умови. Так, загальна площа сільськогосподарських земель міста становить 27,7 тис. га, з них сільгоспугідь – 26,2 тис. га, з яких під багаторічними насадженнями зайнято 9,7 тис. га [14]. У структурі сільськогосподарського виробництва лідирує виноградарство із середньорічним виробництвом винограду за 2009–2013 рр. 22,0 тис. т. Валовий збір винограду в 2013 р. склав 24,11 тис. т (на 9,6% вище середньорічного за досліджуваний період), урожай одержано з площі в 5,05 тис. га.

Провідними сільськогосподарськими підприємствами в АПК за обсягами виробництва продукції є 5 суб'єктів: ТОВ «Агрофірма «Золотая балка», ТОВ «Качинський +», ДП радгоспзавод ім. П. Осипенко, ПрАТ С. Перовської, ПрАТ «Артвин». Вони мають поряд із земельними ресурсами промислові площі для виробництва продукції, переробки сільськогосподарської сировини, виготовлення вина і виноматеріалів. На початок 2014 р. для галузі потрібні капіталовкладення для реконструкції виноградників, заміни малопродуктивних посадок. За 2009–2013 рр. в господарствах було висаджено 598,06 га молодих виноградників, з них найбільша кількість посаджено в ТОВ «Качинський +».

Садівництво посідає друге місце в економіці аграрних господарств регіону. Середньорічне виробництво плодів за 2009–2013 рр. склало 2376,85 т. Валовий збір плодівих культур в 2013 р. склав 3,1 тис. т, урожай одержано з площі 0,62 тис. га. Основними причинами нестабільного виробництва продукції садівництва є наявність значних площ садів в кліматичній зоні, що схильна до частих впливів пізно-весняних заморозків, відсутність якісного зрошення садів, брак інвестицій на реконструкцію малопродуктивних садів, інфраструктури, хаотичність і безплановість використання земельних наділів для розміщення садів.

Тваринницька продукція вироблялася в обсязі внутрішніх потреб сільськогосподарських підприємств. У 2013 р. її обсяг становив: м'яса – 620 ц; молока – 2377 ц. Нових виробничих потужностей для промислової переробки продукції тваринництва за аналізований період в експлуатацію не вводилося.

Сільськогосподарське виробництво залишається дотаційною галуззю в регіоні. Так, агропромисловими підприємствами за 2009–2013 рр. отримано коштів державного бюджету на посадку і догляд за молодими багаторічними насадженнями в сумі 30700,5 тис. грн. Крім традиційних для АПК негативних факторів, що викликають дестабілізацію роботи підприємств цієї галузі (залежність від впливу несприятливих погодних умов, заморозки, часта посуха в період росту і дозрівання плодів, ягід), позначаються недоліки організації та розміщення основних засобів виробництва агропромислових потужностей: дефіцит технічних засобів, які відповідають технологічним вимогам з механізованого догляду за ґрунтом і рослинами; дефіцит професійних кадрів для своєчасного та якісного виконання робіт по догляду за насадженнями тощо [15].

У виробничому житті міста бере участь галузь житлово-комунального господарства (ЖКГ), яка за період економічних трансформацій зміцнила свої позиції, однак за традицією її продукція не відноситься до суто промислового виробництва, має ускладнений характер прав власності на основні засоби виробництва (надані житлово-комунальні послуги), орієнтована на приватні інвестиції від фактичних споживачів послуг – населення міста. При цьому державні дотації, що спрямовувалися з бюджетів різного рівня, лише ускладнюють картину державно-приватної власності на промислові об'єкти ЖКГ, мережі тощо. Наприклад, тільки за 2012 р. з державного бюджету України бюджетам районів було перераховано трансфертів на загальну суму 743,6 млн грн, а пріоритетною метою було зниження напруженості у зв'язку із зростанням тарифів на житлово-комунальні послуги (близько 3,0 тис. городян отримали субсидії для оплати цих послуг). Середньомісячний розмір субсидії в 2012 р. склав 84 грн, обсяг коштів, спрямованих на субсидії населенню для оплати житлово-комунальних послуг, твердого палива, скрапленого газу, становив 3,1 млн грн.

Зайнятість населення міста в оцінці його промислового потенціалу характеризується такими показниками чисельності працюючих осіб: ПрАТ «Балаклавське рудоуправління ім. М. Горького» – до 861 ос.; ПрАТ «Інкерстром» – до 70 ос.; ПрАТ «Севастопольський морський завод» – до 370 ос.; ПАТ «Морський індустріальний комплекс» – до 287 ос.; ТОВ «Персей» – 30 ос.; ТОВ «Судноремонтний завод «Южный Севастополь»» – 197 ос.; ВАТ «Приладобудівний завод «Парус»» – 96 ос.; ВАТ «Кримський електротехнічний завод Сатурн» – 60 ос.; ТОВ «Завод Южремаш» – 50 ос.; ЗАТ «Трикотаж» – 30 ос.; ПП «Экксе» – 15 осіб [11]. Аналіз і прогнозування цього складника оцінки промислового потенціалу передбачає планування заходів щодо залучення, підготовки та закріплення кадрів на підприємствах для роботи з новим прогресивним технологіям виробництва продукції.

Найважливішим показником промислового потенціалу сучасного міста став фінансовий фактор, розміри інвестицій, дотацій, субсидій на підтримку обсягів промислового виробництва, надання послуг. Так, з одного боку промислові об'єкти розглядаються як основні джерела податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Наприклад, у 2012 р. найвагомішими статтями доходу державного бюджету були перерахування від суб'єктів господарської діяльності Севастополя [15]: по 50% збору за спеціальне використання лісових ресурсів у частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування, і за спеціальне використання води; плата за ліцензії та сертифікати, яка сплачувалася ліцензіатами, які здійснювали діяльність на території міста, на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, на право експорту, імпорту та оптової торгівлі такими спиртами; плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольних напоїв та тютюнових виробів, на право оптової (роздрібною) торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, що зараховується ліцензіатами, які здійснювали діяльність на території міста; плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців); частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їхніх об'єднань, створених Севастопольською міською Радою плата за розмі-

щення тимчасово вільних коштів держбюджету; інші, що безпосередньо пов'язані із здійсненням господарської діяльності та випуском промислової продукції.

З іншого боку, зношеність основних засобів виробництва є найважливішою причиною спаду, що обумовлена недоліками організації фінансового забезпечення. Так, у промисловості відзначається спад виробництва у добувній галузі в результаті скорочення та перенесення видобувних потужностей до інших районів видобутку (ПрАТ «Балаклавське рудоуправління ім. М.Горького»), що потребує величезних капіталовкладень. У харчовій промисловості міста спад викликаний ремонтом цеху з виробництва шампанських вин на 17,0% (ДП «Севастопольський виноробний завод»), основним гальмом яких є брак грошових інвестицій. Тому промислові підприємства Севастополя потребують інвестицій на технологічне переоснащення, а варіант державного моно-інвестування на оновлення структури основних засобів виробництва, інфраструктури промислового виробництва розглядається сьогодні як прийнятний.

Окремі чинники недовантаження виробничих потужностей в оцінці промислового потенціалу спричиняють таке: виникнення надлишків готової продукції через надмірне пропонування продукції для споживчого ринку, сезонні коливання попиту на промислову продукцію (ПрАТ «Севастопольський завод напоїв» – на 31,0%); нестачу обігових коштів у малих підприємств для розвитку виробництва. Відстежуймо також дію фінансових факторів: неплатоспроможність практично всіх підприємств – споживачів продукції севастопольських виробників; організаційних чинників: тривалі терміни розгляду тендерних пропозицій тощо. Це відноситься до підприємств суднобудування, харчової, легкої, будівельної промисловості та іншим, що формують основу промислового виробництва та потенціалу промисловості м. Севастополь. При цьому ефект товарного витіснення з ринку виробниками інших країн (регіонів) фіксується абсолютно по всіх галузях промислового виробництва Севастополя за період економічних трансформацій.

Прогнозне зниження обсягів промислового виробництва та обсягів реалізації продукції в оцінці промислового потенціалу вимагає врахування таких впливових чинників економічних трансформацій: наявність (відсутність) поточних оборотних

коштів; своєчасність (несвоєчасність) розрахунків за виконані та підтверджені роботи за державними замовленнями, в тому числі по військовому судноремонту; нарахування та сплата власними оборотними коштами штрафних санкцій перед податковими органами; наявність (відсутність) у підприємств обігових коштів для розвитку власного виробництва; присутність в аналізованому сегменті споживчого ринку продукції зарубіжних виробників; рівень податків для підприємств даних галузей, особливо для тих, що тільки починають свою діяльність.

Для підприємств АПК також потрібні інвестиції для розвитку їхнього промислового потенціалу, зокрема: на реконструкцію існуючих і закладку нових багаторічних насаджень на зрошуваних землях з урахуванням прогресивних технологій; гідромеліорацію та впровадження краплинного зрошення; оновлення машинно-тракторного парку та сільськогосподарської техніки згідно з технологічними вимогами вирощування сільськогосподарських культур. Для аграрних підприємств суттєвим чинником розвитку є фінансова підтримки за державними програмами.

Висновки. Промисловий потенціал міста відзначається перспективністю для вирішення стратегічних завдань соціально-економічного розвитку території, сталого режиму функціонування системи її продуктивних сил. В умовах економічних трансформацій оцінка потенціалу проводиться в декількох координатах з використанням комплексу методів і методик, де враховуються: чисельність промислових підприємств та їх взаємне розташування; обсяг і номенклатура продукції, що випускається, а також наявність резервів для переоснащення на випуск нових виробів та видів товарної продукції; ступінь зносу основних засобів виробництва і прогнози розміри інвестицій на технологічне оновлення, спорудження нових потужностей та інші цілі; готовність робочих кадрів до виконання виробничих завдань і необхідності перенавчання на нові професії; інші показники комплексної оцінки промисловості Севастополя.

Запорукою ефективного використання міського промислового комплексу в нерозривному зв'язку з іншими елементами продуктивних сил в період економічних трансформацій виступають підбір методології оцінки, яка б включала сучасні методи неруйнівного розвитку структури виробництва, і впровадження

системи показників оцінки. При цьому важливо усвідомлювати: пріоритетність промислового виробництва; фактор концентрації інвестиційних ресурсів; використання бюджетних джерел в стратегічно важливих напрямках; поступальний розвиток економічної науки та методології стратегічних досліджень.

1. Абалкин Л.И. XXI век: новые процессы и явления в экономике мира и России : к 105-летию Российского экономического университета им. Г.В. Плеханова / М-во образования и науки Российской Федерации, ФГБОУ ВПО «Тамбовский гос. ун-т им. Г.Р. Державина» / [Абалкин Л.И. и др.], 2011. – 325 с.
2. Гайдар Е.Т. Экономика переходного периода : Очерки экон. политики постком. России 1991–1997 / Е.Т. Гайдар ; Ин-т экон. пробл. переход. периода ; рук. авт. кол. Е.Т. Гайдар и др. – М., 1998. – 170 с.
3. Данилишин Б.М. Пріоритети та завдання розвитку економіки Криму / Б.М. Данилишин, А.Б. Кондрашихін, Т.В. Ларіна та ін. – Севастополь : Телескоп, 2010. – 200 с.
4. Дорогунцов С.І. Концепція сталого розвитку України / В.В. Волошин, С.І. Дорогунцов [та ін.]. – К. : [б.в.], 1997. – 17 с.
5. Рябов В.В. Государственное управление как сфера сотрудничества политических партий / В.В. Рябов, Е.И. Хаванов ; Рос. акад. управления, Центр гос. кадровой политики и социал. управления ; Исслед. проект «Модель демократии для России». – М. : РАУ, 1994. – 432 с.
6. Небрат В.В. Еволюція теорії державних фінансів в Україні / Вікторія Василівна Небрат ; НАН України ; Ін-т экон. та прогнозув. – К., 2013. – 584 с.
7. Супрун Н.А. Еволюція вітчизняної моделі корпоративного управління : монографія / Наталія Анатоліївна Супрун. – К. : КНЕУ, 2009. – 270, [2] с.
8. Кондрашихін А.Б. Нарощування фінансового потенціалу учасників ринку через узгодження взаємних вимог / А.Б. Кондрашихін ; Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи : [кол. монографія] / під ред. д.е.н., проф. В.О. Онищенко. – Полтава : ПолтНТУ, 2013. – 366 с.
9. Пепа Т.В. Регіональні проблеми трансформації економічного простору України: теорія, методологія і практика: автореферат дис... д.е.н.: 08.10.01 / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2006. – 38 с.
10. Иванькина Ю. Невеселые прогулки по Севастополю / ForPost Севастопольский новостной портал [Электронный ресурс]. – 2014-06-11 14:42:34. – Режим доступа : <http://www.sevastopol.su>.

11. Информационная справка о развитии промышленного комплекса г. Севастополь за 2009–2013 гг. // Управление промышленности (развития инфраструктуры) и сельского хозяйства Севастопольской городской государственной администрации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://sev.gov.ua/administr/ uprav/ prom_selo/.
12. Телефоны Севастополя / Справочник: предприятия, организации. – Симферополь : Таврида, 1990. – 345 с.
13. Сборник технологических инструкций, правил и нормативных материалов по винодельческой промышленности / Под ред. Г.Г. Валуико, А.В. Трофимченко. – 7-е изд. – Москва, 1998.
14. Справка о работе агропромышленного комплекса г.Севастополь / Коршунова Е.П., Ахтемов Э.К. Главное управление экономики Севастопольской городской государственной администрации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sev.gov.ua/administr/ uprav/ekonom/>.
15. О городском бюджете города Севастополя на 2012 год / Решение V сессии Севастопольского городского Совета VI созыва от 28 декабря 2011 года № 2303 / Официальный сайт Севастопольского городского Совета, 30.03.2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sevsovet.com.ua>.

Транслітерований список джерел

1. Abalkin L.I. XXI vek: novye protsessy i yavleniya v ekonomike mira i Rossii: k 105-letiyu Rossiiskogo ekonomicheskogo universiteta im. G.V. Plekhanova / M-vo obrazovaniya i nauki Rossiiskoi Federatsii, FGBOU VPO «Tambovskii gos. un-t im. G.R. Derzhavina» / [Abalkin L.I. i dr.], 2011. – 325 s. [in Russian]
2. Gaidar E.T. Ekonomika perekhodnogo perioda: Ocherki ekon. politiki postkom. Rossii 1991–1997 / E.T. Gaidar ; In-t ekon. probl. perekhod. perioda ; ruk. avt. kol. E.T. Gaidar i dr. – M., 1998. – 170 s. [in Russian]
3. Danylyshyn B.M. Priorityety ta zavdannja rozvytku ekonomiky Krymu / B.M. Danylyshyn, A.B. Kondrasyhyhyn, T.V. Larina ta in. – Sevastopol : Teleskop, 2010. – 200 s. [in Ukrainian]
4. Doroguncov S.I. Konceptija stalogo rozvytku Ukrai'ny / V.V. Voloshyn, S.I. Doroguncov [ta in.]. – K. : [b.v.], 1997. – 17 s. [in Ukrainian]
5. Ryabov V.V. Gosudarstvennoe upravlenie kak sfera sotrudnichestva politicheskikh partii / V.V. Ryabov, E.I. Khavanov ; Ros. akad. upravleniya, Tsentr gos. kadrovoi politiki i sotsial. upravleniya ; Issled. proekt «Model' demokratii dlya Rossii». – M. : RAU, 1994. – 432 s. [in Russian]

6. Nebrat V.V. Evoljucija teorii' derzhavnyh finansiv v Ukrai'ni / Viktorija Vasylivna Nebrat ; NAN Ukrai'ny ; In-t ekon. ta prognozuv. – K., 2013. – 584 s. [in Ukrainian]
7. Suprun N.A. Evoljucija vitchyznjanoi' modeli korporatyvnogo upravlinnja : monografija / Natalija Anatolii'vna Suprun. – K. : KNEU, 2009. – 270, [2] s. [in Ukrainian]
8. Kondrashyhin A.B. Naroshhuvannja finansovogo potencialu uchasnykiv rynku cherez uzgodzhennja vzajemnyh vymog / A.B. Kondrashyhin ; Rozvytok finansovogo rynku v Ukrai'ni: problemy ta perspektyvy : [kol. monografija] / pid red. d.e.n., prof. V.O. Onyshhenka. – Poltava : PoltNTU, 2013. – 366 s. [in Ukrainian]
9. Pepa T.V. Regional'ni problemy transformacii' ekonomichnogo prostoru Ukrai'ny: teorija, metodologija i praktyka: avtoreferat dys... d.e.n.: 08.10.01 / NAN Ukrai'ny; Rada po vyvchennju produktyvnyh syl Ukrai'ny. – K., 2006. – 38 s. [in Ukrainian]
10. Ivan'kina Yu. Neveselye progulki po Sevastopolyu / ForPost Sevastopol'skii novostnoi portal [Elektronnyi resurs]. – 2014-06-11 14:42:34. – Rezhim dostupu : <http://www.sevastopol.su>. [in Russian]
11. Informatsionnaya spravka o razvitii promyshlennogo kompleksa g. Sevastopol' za 2009–2013 gg. // Upravlenie promyshlennosti (razvitiya infrastruktury) i sel'skogo khozyaistva Sevastopol'skoi gorodskoi gosudarstvennoi administratsii [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa : http://sev.gov.ua/administr/uprav/prom_selo. [in Russian]
12. Telefony Sevastopolya / Spravochnik: predpriyatiya, organizatsii. – Simferopol' : Tavrida, 1990. – 345 s. [in Russian]
13. Sbornik tekhnologicheskikh instruktsii, pravil i normativnykh materialov po vinodel'cheskoi promyshlennosti / Pod red. G.G. Valuiko, A.V. Trofimchenko. – 7-e izd. – M., 1998. [in Russian]
14. Spravka o rabote agropromyshlennogo kompleksa g. Sevastopol' / Korshunova E.P., Akhtemov E.K. Glavnoe upravlenie ekonomiki Sevastopol'skoi gorodskoi gosudarstvennoi administratsii [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa : <http://sev.gov.ua/administr/uprav/ekonom>. [in Russian]
15. O gorodskom byudzhete goroda Sevastopolya na 2012 god / Reshenie V sessii Sevastopol'skogo gorodskogo Soveta VI sozyva ot 28 dekabrya 2011 goda № 2303 / Ofitsial'nyi sait Sevastopol'skogo gorodskogo Soveta, 30.03.2013 g. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa: <http://sevsovet.com.ua>. [in Russian]

Одержано 5.05.2014 р.